

Pozorování

Pozorování jsem prováděl 7.4. 2017 na Moravském náměstí. Jednalo se o závěrečný den oslav Mezinárodního týdne romské hrdosti (také Mezinárodní den romské kultury). Probíhala zde hudební a jiná umělecká vystoupení romských hudebníků a umělců a pak zde byly ještě stánky s různými atrakcemi. Pozorování jsem prováděl v časovém úseku 13:00-14:00 a pak jsem se ještě do prostředí vrátil přibližně v 17:00. Této akce se spolupořadatelsky účastnila organizace, ve které pracuji, já jsem však na akci byl ve svém volném čase, a tak jsem se v dané době do dění přímo nezapojoval.

Při příchodu na místo pozorování vypadalo celé místo velmi prázdně a téměř až opuštěně – zvláště v kontrastu s nedalekými velikonočními trhy, které probíhaly „u Jošta“. Kruhové asfaltové prostranství uprostřed Moravského náměstí bylo lemováno bílými stany bez jakéhokoli viditelného označení směrem ven, tedy k příchozím. K celkovému pocitu opuštěnosti a neutěšenosti bezpochyby přispívalo chladné počasí a zatažená obloha s občasnými přeháňkami. Pořadatelé oslav tedy byly schovaní ve stanech a počet osob viditelně se pohybujících po prostranství by se dal spočítat na prstech jedné ruky. Na severní straně prostranství se nacházelo zastřešené pódium a teprve přišel-li chodec blíže, zahlédl plachtu velikosti cca 2x2 metry, na které bylo černými písmeny na bílém podkladu napsáno „Mezinárodní den Romů“ a vedle toho červené kolo, jež je oficiálním znakem romského národa. Uprostřed celého prostranství se nacházela vypuštěná šedá betonová kašna a pódium a stánky se rozprostíraly v kruhu kolem ní.

Když jsem přišel doprostřed prostranství a mohl tedy zahlédnout celý prostor zevnitř, scéna se proměnila. Každý ze stánků byl označen nápisem, který informoval, co se kde odehrává: věštrna, nafukování balonků, malování na obličej, ochutnávka romské kuchyně, kouzelník, expozice romského muzea a vyrábění květin z papíru. V každém ze stánků (vyjma nafukování balonků) byli přítomni jeden až dva lidé zajišťující chod dané atrakce. Všichni byli oblečení do teplých bund a kabátů a zabalení v šálách a čepicích. Návštěvníci zde ovšem nebyli prakticky žádní. Kolem pódia se pohybovalo několik organizátorů, kteří scénu připravovali a hudba nehrála.

Celá scéna působila velmi zvláště – z prostoru mimo Moravské náměstí se zdálo, že se akce teprve připravuje a nebylo vůbec zřejmé, o jakou akci jde. V samotném prostoru akce se pak zdálo, že akce samotná ještě nezačala.

Asi tak od 13:15 se postupně začínali trousit první návštěvníci. Několik maminek s kočárky a jejich děti odhadem ve věku prvního stupně základní školy. Od pohledu se jednalo výhradně o romské matky s dětmi. Pohybovali se po prostoru očividně váhavě a nesměle přistupovali ke stánkům. Největší zájem děti projevovaly o stánek s malováním na obličej. Zde děti seděly, trpělivě si nechaly malovat na obličej a jejich maminky s kočárky čekaly opodál. Několik lidí se také zajímalo o stánek s romskou kuchyní a sem tam některé z dětí přišlo ke stánku, kde se vyráběly papírové květiny.

Přibližně ve 13:45 pak začala hrát z reproduktorů u pódia reprodukováná hudba, čímž se celá scéna poněkud proměnila. Hudba vnesla do celého prostředí jakési uvolnění, protože k takovému typu akce patří. Toto uvolnění bylo těžko popsitelné a snad to byl jen pocit, který jsem zakoušel sám a interpretoval jsem tak celou situaci, ale zdálo se, že teprve když hudba začala hrát, bylo zřejmé, jak celou dobu vlastně chyběla, i když jsem si to asi neuvědomoval. Najednou to byla „akce“ ve formátu,

ve kterém podobný typ akcí probíhá a pohyb, konverzace i jednání lidí se zdály jaksi uvolněnější i přes nepřízeň počasí.

Po celou dobu této fáze pozorování jsem se zdržoval v jižní části prostranství u stánku, kde se malovalo na obličej a pak u druhého, kde se vyráběly papírové květiny a který se nacházel opodál. Chod obou těchto stánků zajišťovaly kolegyně z organizace, kde pracuji, a tak jsem si s nimi příležitostně povídal, protože vzhledem k nízkému počtu návštěvníků nebyly zaměstnané po celou dobu mého pozorování. Hned zkraje svého pozorování jsem pak obešel celé prostranství a prohlédl si, jaké stánky se na akci nacházejí.

Ještě ve 14:00, kdy jsem svou první fázi pozorování ukončil, se celá akce zdála jako fiasko. To se výrazně proměnilo při mém návratu do prostředí v 17:00. Už z dálky, když jsem přicházel byla slyšet živá muzika, prostranství mezi stany bylo slušně zaplněné lidmi a desítky lidí mířili směrem k akci i od ní. Počasí přetrvávalo chladné a zatažené s občasnými přeháňkami, ale celkový dojem z akce byl podstatně odlišný. V celém prostoru bylo daleko více mužů než při první fázi pozorování, kdy dospělé osoby zastupovaly pouze ženy-maminky. Po celém prostranství se davem proplétaly děti školního věku, v různě velkých skupinkách probíhaly od stánku ke stánku nebo tančily v prostoru vypuštěné kašny. Vládlo obecné veselí, lidé si spolu povíдали, zdravili se – očividně se zde potkávali lidé, kteří se znají. Na první pohled byla většina návštěvníků Romové, ale bylo zde i dost gádžů. V protikladu k tomu ti, co obsluhovali stánky, byli, zdálo se, snad všichni gádžové. Všechny stánky byly obsypané dětmi s výjimkou stánku označeného jako věštírna, který byl kousek opodál směrem k České, který byl uzavřený plachtou ze všech stran, takže dovnitř nebylo vidět a před ním stála fronta asi 10 dospělých lidí.

V druhé fázi pozorování jsem využil přítomného davu a procházel jsem se celým prostranstvím. Šlo ovšem o kruhový pohyb, což určoval nejen tvar prostranství, ale především kruhová kašna v jeho prostředku, ve které se pohybovaly pouze děti a lidé jinak postávali a popocházeli okolo ní. Můj pohyb byl volnější a anonymnější než v první pozorovací fázi díky výrazně vyššímu počtu lidí. Nikdy jsem ovšem celé prostranství neobešel kolem dokola, protože před pódiem byla hustota davu vyšší a jen velmi obtížně prostupná, takže přímo pod samotné pódium jsem se nedostal a vždy došel jen k jednomu jeho okraji, otočil se a putoval k druhému.

V rámci první pozorovací fáze, přibližně ve 13:15 jsem postával u stánku s výrobou papírových květin a povídal si s jednou kolegyní (mladá žena 25 let). Nikde nikdo, jen asi 2 děti u stánku s malováním na obličej. Zničehonic se objevil muž cca 35 let, oblečen v zelenošedé bundě s kšiltovkou a cigaretou v ruce a ptal se, co se ve stánku odehrává. Kolegyně mu vysvětlila, že to je vyrábění papírových květin a on se zeptal, zda si může jednu vyrobit. Kolegyně se rozhlédla kolem a zdálo se, že vyhodnocuje situaci. Řekla, že je to sice určeno dětem, ale že když tu žádné nejsou, tak by to asi šlo. Muž odvětil, že to aspoň naučí své děti (znělo to spíš jako obhajoba jeho přítomnosti, než že by to myslel vážně). Muž působil nepatřičně nejen kvůli svému věku, ale především kvůli cigaretě, kterou držel v ruce (a byl přítom v prostoru určeném pro děti). A také kvůli svému způsobu komunikace, který mě přiměl k tomu, že jsem uvažoval, zda není pod lehkým vlivem návykových látek. Kolegyně se zdála být celou situací nejistá a udržující odstup, ale celým procesem pána provedla s jakýmsi profesionálním přístupem. Pán po chvíli odhodil cigaretu, protože na vyrábění potřeboval obě ruce. Květina se mu příliš nezdařila, ale prohlásil, že ji věnuje své přítelkyni a zdálo se, že vcelku spokojeně odešel. Měl jsem pocit, že kolegyni se trochu ulevilo a celá situace jí byla trochu nepříjemná. Když jsem se jí na to zeptal, odvětila, že to bylo „v pohodě“, že horší byl „sjetý týpek“, který si tu květinu přišel vyrobit o něco dříve a že zatím vyráběli 2 dospělí a jen 1 dítě.

Pozorování pro mě bylo snadné, protože jsem si vybral akci pro veřejnost a z toho vyplývá určitá míra anonymity, která je výzkumnicky pohodlná. Mé pozorování pravděpodobně ovlivnilo to, že jsem znal část aktérů – mezi organizátory (mé kolegyně ze zaměstnání) i návštěvníky (naši klienti a jejich rodiče). Díky tomu pro mě bylo jednodušší se prostorem pohybovat, navazovat konverzace, apod. Bylo by to i dobrá výchozí pozice pokud by toto zúčastněné pozorování bylo součástí širšího výzkumného procesu. Nejsem si vědom toho, že by znalost s řadou aktérů byla něčemu na závalu či by významně ovlivňovala mé pozorování – mimo jiné i proto, že na takové akci jsem byl poprvé v životě.